

УДК 338.242.4

Тетяна Керанчук

Tetiana Keranchuk

ОСОБЛИВОСТІ ТА НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ГОТЕЛЬНОГО ТА РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ**FEATURES AND DIRECTIONS OF GOVERNMENT REGULATION OF THE ACTIVITY OF ENTERPRISES OF HOTEL AND CATERING BUSINESS IN UKRAINE**

В статті розглянуто основні особливості державного регулювання діяльності суб'єктів індустрії гостинності в Україні, визначено роль держави в створенні конкурентних умов функціонування на ринку готельних та ресторанних послуг. Запропоновано можливі напрямки удосконалення діючої державної політики регулювання діяльності підприємств готельного та ресторанного бізнесу, які сприятимуть підвищенню їх конкурентоспроможності на міжнародному та регіональному рівнях.

Ключові слова: держава, державне регулювання, готельний та ресторанний бізнес, податки, сертифікація, категоризація.

В статье рассмотрены основные особенности государственного регулирования деятельности субъектов индустрии гостеприимства в Украине, определена роль государства в создании конкурентных условий функционирования на рынке гостиничных и ресторанных услуг. Предложены возможные направления совершенствования действующей государственной политики регулирования деятельности предприятий гостиничного и ресторанного бизнеса, которые будут способствовать повышению их конкурентоспособности на международном и региональном уровнях.

Ключевые слова: государство, государственное регулирование, гостиничный и ресторанный бизнес, налоги, сертификация, категоризация.

In the article the main features of government regulation of the activity of hospitality industry subjects in Ukraine are considered, the role of the state in creating of competitive environment for the functioning at the market of hotel and catering services is determined. The directions to improve public policy regulating the activities of enterprises of hotel and catering business, which will enhance their competitiveness at international and regional levels, are offered.

Keywords: state, government regulation, hotel and catering business, taxes, certification, categorization.

Постановка проблеми. Дослідження міжнародного досвіду діяльності підприємств у секторі надання готельних та ресторанних послуг підтверджує достатньо високу прибутковість їх функціонування, а отже, й привабливість інвестиційних вкладень у їхню діяльність. Рентабельність у сфері готельного та ресторанного бізнесу у розвинених країнах коливається в межах від 40 до 100 %. Такі високі показники обумовлюються як наявністю внутрішніх сучасних управлінських інструментів та інновацій, що запроваджуються передовими готельними та ресторанными операторами, так і створенням певних передумов для стимулювання розвитку підприємств індустрії гостинності з боку державних органів та структур. В Україні готельний та ресторанний бізнес залишається недостатньо розвинутим. Основними причинами такої ситуації є, з одного боку, низький рівень конкурентоспроможності послуг вітчизняних підприємств готельно-ресторанного бізнесу, а з другого боку, недосконалість державної політики щодо підтримки національних підприємств індустрії гостинності. Саме тому проблеми формування комплексної системи державного управління, яка передбачає визначення правових, економічних та організаційних засад створення і розвитку конкурентних відносин на ринку туристичних, готельних та ресторанних послуг, набувають високої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку підприємств сфери готельного та ресторанного бізнесу присвячується увага як у вітчизняній науці, так і в зарубіжній літературі. Зокрема, проблеми прогнозування та запровадження інноваційних технологій у міжнародній готельній індустрії досліджуються James Chapell [1]. Питанням конкурентних відносин на ринку готельних та ресторанних послуг та окремим важелям їх регулювання з боку держави приділяють увагу в своїх роботах Л. Г. Агафонова, Т. А. Городня [2]. Аспектам стратегічного управління туристичними під-

приємствами та підприємствами індустрії гостинності присвячена монографія Т. І. Ткаченко [3]. Проблеми побудови комплексних підходів щодо державної регуляторної політики в сфері індустрії гостинності в Україні досліджені недостатньою мірою.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження особливостей та проблем у сфері державного регулювання діяльності підприємств готельного та ресторанного бізнесу в Україні, а також викладення перспективних напрямків удосконалення системи державного регулювання ринкових відносин у сфері надання готельних та ресторанних послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародна гостинність і туризм сьогодні є одним із двигунів світової економіки. Досягнення індустрії вражають: 9 % світового ВВП, 1/11 частка світового ринку праці і сукупний дохід в 1,35 трлн дол. За даними Всесвітньої туристської організації, в 2012 р. в галузі було зайнято 249 млн. осіб по всьому світу. Індустрія розвивається дуже динамічними темпами [4]. В Україні ж наявні потенційні можливості розвитку цієї галузі все ще залишаються нереалізованими. Так, доходи від індустрії гостинності не перевищують 1,7 % ВВП, у той час як у розвинених країнах ця цифра становить 5-8 %, а в деяких країнах сягає 50 % [5]. Однією з головних причин такої ситуації є, на нашу думку, недостатня розвиненість елементів мікросередовища, зокрема, недосконалість державних механізмів та інструментів, які повинні створювати передумови для формування здорових конкурентних умов у сфері готельного та ресторанного бізнесу. Вплив держави на розвиток готельного та ресторанного бізнесу має здійснюватися на основі використання комплексного підходу щодо регламентації певних напрямків діяльності підприємств готельно-ресторанної індустрії.

Основними напрямками цього регулювання, з нашої точки зору, повинні бути такі аспекти:

1. **Удосконалення законодавчої нормативно-правової бази**, яка регламентує діяльність підприємств готельно-ресторанної індустрії. Слід зазначити, що на поточний момент реалізація цього напрямку регулювання активована недостатньою мірою: положення деяких нормативно-правових актів вже застаріли і потребують кардинального оновлення. Це стосується, в першу чергу, галузевих стандартів, вимоги яких мають бути приведені у відповідність до норм і вимог міжнародних стандартів.

2. **Створення системи державних органів**, які забезпечують реалізацію державного регулювання туризму і туристичної інфраструктури та його оптимізацію. Слід відзначити, що в квітні 2011 р. наказом Президента України було створено Державне агентство України з туризму та курортів, яке є центральним органом виконавчої влади. Діяльність цього органу координується Кабінетом Міністрів України. Але, на жаль, цей орган є, здебільшого, формальною структурою, яка повною мірою не виконує всієї низки необхідних завдань. Слід зазначити, що на сьогодні Державним агентством України з туризму та курортів відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2013 № 638 «Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року» розроблено Державну цільову програму розвитку туризму та курортів на період до 2022 року [6]. Але для реалізації цієї програми необхідно, на нашу думку, забезпечення:

- по-перше, координації діяльності багатьох органів державної влади в сфері туризму (Міністерства культури, Міністерства охорони здоров'я, Міністерства освіти та науки, Міністерства інфраструктури, Міністерства надзвичайних ситуацій, Міністерства економіки та розвитку і т.д. та створення в перспективі міжвідомчої Ради з туризму та курортів;

- по-друге, розробки нових національних та галузевих стандартів щодо розвитку туризму, туристичної інфраструктури, курортів та туристичних послуг;

- по-третє, створення передумов для підтримки та співробітництва органів державної влади та професійних організацій і об'єднань (Асоціація готелів та готельних об'єднань міст України, Асоціація малих готелів та апартаментів);

- по-четверте, підтримки процесів формування позитивного іміджу України як туристичної держави в світі.

Як раз реалізація останніх чотирьох завдань на практиці поки що не забезпечена.

3. **Забезпечення державної підтримки підвищення якості та конкурентоспроможності послуг**, що надаються підприємствами готельного, ресторанного та туристичного бізнесу з метою забезпечення збереження прав споживачів.

Відповідно до чинного законодавства України передбачено дві форми державного регулювання готельних та ресторанних послуг: **сертифікація послуг готелів та ресторанів**, а також **категоризація готельних послуг**.

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про туризм» об'єктам туристичної інфраструктури мають присвоюватися категорії якості та рівня обслуговування. Постановою Кабінету Міністрів України від 29.07.2009 № 803 затверджено Порядок встановлення категорій готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання) (далі – Порядок). В цьому документі зазначається, що категорії готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання), встановлюються за результатами **добровільної сертифікації послуг** з тимчасового розміщення (проживання). Відповідно до п. 3 Порядку сертифікацію та оцінювання готелю здійснюють органи із сертифікації, що призначаються Міністерством економіки та розвитку для виконання у державній системі сертифікації УкрСЕПРО робіт із сертифікації.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 17.10.2011 № 1054 «Про внесення змін до Порядку встановлення категорій готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)» функції уповноваженого органу із встановлення категорій готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання), виконує Державне агентство України з туризму та курортів. Свідоцтво про встановлення готелю відповідної категорії видається не більше як на три роки або, за наявності в готелі системи управління якістю, не більше як на п'ять років.

Отже, оскільки категоризація на сьогоднішній день не є обов'язковою, це може створити передумови для проявів недобросовісної конкуренції шляхом «підвищення» своєї категорії з боку окремих суб'єктів. У цьому випадку такі суб'єкти не тільки порушують права споживачів, але й негативно впливають на ринок готельних послуг в цілому. В зв'язку з цим до таких суб'єктів мають застосовуватися положення антимонопольного законодавства: зокрема, Антимонопольний комітет України та його регіональні відділення мають право накладати штрафи. Розміри цих штрафів є достатньо значущими: від 20 до 25 000 грн. за кожне правопорушення і відповідно до Закону «Про захист прав споживачів» можуть сягати 5 % доходу (виручки) від реалізації послуг суб'єкта підприємництва за останній фінансовий рік. Якщо ж дохід не задекларований, розмір штрафу може становити близько 170 000 грн. Але, незважаючи на «формальну необов'язковість» категоризації, все-таки присвоєння категорії 5*, 4* або 3* є обов'язковою умовою для отримання пільг по податку на прибуток терміном на 10 років згідно з п. 17 Підрозділу 4 Перехідних положень Податкового кодексу України. Вищезначені фактори мають сприяти стримуванню прояву значних масштабів недобросовісної конкуренції в сфері готельного бізнесу.

Слід відзначити, що реалізація цього напрямку регулювання також потребує удосконалення. Справа в тому, що критерії присвоєння категорій містилися в ДСТУ 4269:2003 «Услуги туристические. Классификация гостиниц». Але на сьогоднішній день вони є вже застарілими. Нові критерії необхідно, на нашу думку, розробляти з урахуванням європейських стандартів асоціації Hotelstars Union, які передбачають більш об'єктивну оцінку рівня та якості послуг. Основними критеріями, як правило, виступають:

- критерій рівня цін та комфорту;
- наявність та рівень додаткових послуг;
- наявність включеного харчування;
- матеріально-технічне та інформаційне оснащення номерів, їх місткість.

4. Сприяння підготовці якісних кадрів для підприємств туризму та ГРБ.

Слід відзначити, що навчальні заклади, які займаються підготовкою спеціалістів для галузі туризму, готельного та ресторанного бізнесу є майже в кожній області нашої держави, тобто кількість випускників є достатньою, а от якість їх підготовки є невисокою. Тому після закінчення вищих навчальних закладів майбутні спеціалісти стикаються з проблемою працевлаштування, оскільки вони володіють лише теоретичними знаннями і не мають необхідних практичних навичок (наприклад, не можуть впоратися з системами бронювання, не знайомі зі специфічного роду документацією, яка використовується в туризмі, готельному та ресторанному бізнесі, не зовсім добре орієнтуються в професійній термінології). А однією з основних вимог з боку роботодавців як раз є наявність практичного досвіду. В свою чергу, і клієнти також стають більш освіченими та вимогливими.

Саме тому реалізація цього напрямку державного регулювання передбачає необхідність створення в Україні сучасних шкіл готельного, ресторанного та туристичного бізнесу, що мають враховувати міжнародний досвід формування програм навчання, особливістю яких є орієнтація саме на практичну підготовку майбутніх спеціалістів у сфері туристичної, готельної та ресторанної індустрії.

Але тут слід зазначити, що підходи європейських шкіл, зокрема готельного бізнесу, суттєво відрізняються від існуючих на сьогоднішній день в українській освіті: наприклад, програма Лозанської школи готельного бізнесу не дозволяє їй пройти процедуру акредитації як вищого навчального закладу (тому що академічна частина підготовки дуже мала, а лєвова частина навчального часу присвячена практичній підготовці). Тому, перегляд концепції підготовки та створення таких навчальних закладів, які забезпечать потреби сектора в якісних кадрах, можливі лише за відповідної підтримки з боку держави і мають стати, на нашу думку, одним із завдань Державного агентства з туризму та курортів за підтримки Міністерства освіти та науки України.

5. Створення системних фінансових механізмів підтримки туризму та підприємств готельного і ресторанного бізнесу. Цей напрямок має передбачати застосування справедливої податкової політики в частині оподаткування доходів даної категорії підприємств. На сьогодні держава використовує методи прямого впливу на діяльність підприємств сектора готельного бізнесу у такому вигляді:

1) По-перше, надання пільг у частині оподаткування податком на прибуток у вигляді податкових канікул на 10 років, починаючи з 1 січня 2011 р. Це означає, що звільняється від оподаткування прибуток суб'єкта господарської діяльності, який отриманий від надання готельних послуг в готелях категорій «три», «чотири» та «п'ять зірок», у тому числі тих, які є новозбудованими, реконструйованими або в яких проведені капітальний ремонт чи реставрація будівель та споруд (за умови, що дохід від реалізації послуг по розміщенню шляхом надання номеру для тимчасового проживання становить не менше 50 % сукупного доходу такого суб'єкта господарювання за відповідний податковий період). У випадках, якщо готельне підприємство, крім готельних послуг, здійснює інші види діяльності, прибуток від їх здійснення оподатковується на загальних підставах. Слід також відзначити той факт, що чинне податкове законодавство прямо не регулює особливості оподаткування тих готельних проектів, які передбачають залучення готельних операторів для управління готелями, хоча більша частина готелів категорій «чотири» та «п'ять зірок» в Україні працюють саме на засадах такого управління. Але оскільки готельні оператори надають як раз неосновні послуги (консалтингові, маркетингові, інжинірингові, послуги бронювання), то можна зробити висновок, що пільги по податку на прибуток на них не поширюються, а стосуються лише власників готелів.

Суми коштів, які вивільнені від оподаткування, власники готельних підприємств можуть використовувати строго у визначеному законом цільовому порядку, а саме: вони повинні спрямовуватися на збільшення обсягів надання послуг, переобладнання МТБ, запровадження нових технологій або повернення кредитів, що використовувалися на ці цілі, сплату процентів по них. Таким чином, суб'єкти надання готельних послуг не можуть скористатися податковою пільгою у випадку, якщо отриманий прибуток виплачується як дивіденди або використовується акціонерами компанії для фінансування інших видів бізнесу компанії. Отже, не можна не відзначити позитивну тенденцію, яка спрямована на стимулювання та розвиток готельної галузі: таке цільове використання вивільнених коштів дозволяє ефективно нарощувати матеріально-технічну базу готельної індустрії, передусім, у нових готельних проектах.

У разі невикористання залишків вивільнених коштів протягом трьох років після закінчення періоду, за результатами якого готельєр вивільнив ці кошти і залишив їх у своєму розпорядженні, він зобов'язаний збільшити податкові зобов'язання на суму такого залишку і сплатити пеню відповідно до Податкового кодексу України.

Але одночасно необхідно акцентувати увагу на тому, що це положення про надання податкових канікул готельним підприємствам категорій «три», «чотири» та «п'ять зірок» знову є недосконалим, тому що створює передумови для певної «дискримінації» підприємств інших засобів, що надають послуги розміщення. Це означає, що такі підприємства поставлені в неконкурентні умови, хоча суб'єкти готельної індустрії, які не пройшли категоризацію, та категорій 1 та 2* займають значно більшу нішу на ринку готельних послуг (близько 53 % у загальній структурі), ніж вищезазначені готелі. Крім того, мотелі та кемпінги, частка яких і так замала (близько 2-3 % у загальній структурі засобів розміщення), також ставляться в неконкурентні умови.

2) По-друге, діяльність готельних підприємств пов'язана з необхідністю сплати туристичного збору.

В Україні мають місце такі особливості оподаткування по цьому виду місцевих податків:

• Недостатньо чітко визначено, хто ж є платниками цього збору: збір платять всі, крім постійно проживаючих у місті, тих, хто у відраженні, інвалідів, ветеранів ВВВ, ліквідаторів Чорнобиля, а також тих, хто приїхав на лікування в санаторій. Це означає, що готелі по кожному клієнту (хто не платив збір) мають збирати додаткову кількість документів, які засвідчують право клієнта на несплату збору, і нести в зв'язку з цим додаткові витрати.

• Замість фіксованої суми збору, використовується сума, яка розраховується від вартості проживання туриста за мінусом витрат на харчування та побутові послуги (прання, чистка, ремонт та прасування одягу, усний та письмовий переклад).

• Ставка туристичного збору передбачена від 0,5 – 1 % вартості тимчасового проживання, за вирахуванням ПДВ. Конкретний її розмір визначається на кожній території окремо рішенням рад народних депутатів. Це створює передумови для необгрунтованого завищення ставок з метою наповнення місцевих бюджетів.

• Туристичний збір буде стягуватись податковими агентами (адміністраціями готелів, мотелів і т.д.) під час надання послуг проживання. Але за прогнозами витрати на адміністрування цього податку будуть перевищувати обсяг надходжень від його сплати.

• Нарешті, цей збір є небов'язковим податком, рішення про сплату якого приймається місцевими радами народних депутатів. Тому існує ризик перетягування цих коштів не за цільовим їх призначенням, а для «затикання дір» у місцевих бюджетах.

6. Створення передумов для підвищення рейтингу міжнародної привабливості України як туристичної держави. Реалізація цього напрямку пов'язана з підвищенням індексу конкурентоспроможності України в туризмі. Цей індекс готується в тісному співробітництві з ВТО та Всесвітньою Радою по туризму та подорожах, недержавною організацією – Всесвітній економічний форум. У період 2007 – 2009 рр. він публікувався щорічно, в подальші роки було прийнято рішення публікувати рейтинг раз на два роки. Оцінювання індексу формується на базі використання 14 основних груп факторів, які згруповані в основні три блоки:

- 1) Регуляторне середовище для розвитку туризму;
- 2) Бізнес-середовище та інфраструктура;
- 3) Людські, природні та культурні ресурси.

Першу п'ятірку держав-лідерів наведено в табл. 1, що складена за матеріалами звітів Всесвітнього економічного форуму [7, с. 63]. За даними таблиці видно, що позицію постійного лідера стійко утримує Швейцарія, яка і в 2013 р. посіла перше місце.

Що ж стосується України, то інформація табл. 2 свідчить про те, що в 2013 р. Україна піднялась на дев'ять позицій у рейтингу і посіла 76-е місце серед 140 держав, по яких велося оцінювання. Сусідами нашої держави стали Македонія (75-е місце) та Албанія (77-е місце). Інформація табл. 2 засвідчує позитивну тенденцію щодо зростання ступеня туристичної привабливості нашої країни, що звичайно створює передумови і для більш стрімкого розвитку сектора готельної та ресторанної індустрії.

Таблиця 1

Держави-лідери по індексу конкурентоспроможності в туризмі в 2009 – 2013 рр.

Держава	2013		2011		2009
	Рейтинг	Середній бал	Рейтинг	Середній бал	Рейтинг
Швейцарія	1	5,66	1	5,68	1
ФРН	2	5,39	2	5,50	3
Франція	7	5,31	3	5,41	4
Австрія	3	5,39	4	5,41	2
Швеція	9	5,24	5	5,34	7

Не можна не відзначити, що держава намагається організувати роботу в цьому напрямку. В рамках «Державної програми розвитку спортивної та туристичної інфраструктури в 2011 – 2022 роках» як раз акцентується увага на підвищенні сервісу, розширенні спектра послуг, якісного інформування

туристів як усередині країни, так і за її межами. Одним із завдань цієї програми є завдання до 2022 р. вдвічі збільшити чисельність туристів в Україні – до 50 млн. за рік. Таке збільшення туристичного потоку за прогнозами створить передумови для збільшення кількості робочих місць з 400 тис. до 1 млн. тільки в Київській області, а очікувані надходження до бюджету зростуть з 1,5 до 5 млрд. грн. [8]. Для вирішення цього завдання необхідним є так зване брендування країни. В 2013 р. на II Київському міжнародному туристичному форумі була представлена перша Концепція туристичного бренду нашої держави, який має допомогти підвищити туристичну привабливість країни.

Таблиця 2

Динаміка індексу конкурентоспроможності України в 2008 – 2013 рр.

Показники	2013		2011		2009		2008
	Місце	Бал	Місце	Бал	Місце	Бал	Місце
Загальне місце в рейтингу	76	3,98	85	3,8	77	3,8	77
1. Регуляторне середовище для розвитку туризму	60	4,73	64	4,6	62	4,7	59
2. Бізнес-середовище та інфраструктура	71	3,62	76	3,5	72	3,4	96
3. Людські, природні та культурні ресурси	99	3,59	118	3,3	103	3,5	100

Висновки. Подальший розвиток готельного і ресторанного бізнесу значною мірою визначається характером державної регуляторної політики і неможливий без стимулювання розвитку туризму, освіти в галузі готельно-ресторанного бізнесу, налагодження інформаційної інфраструктури готельного та ресторанного ринку. З нашої точки зору, постійне удосконалення підходів, інструментів та важелів державного регулювання діяльності підприємств в секторі надання послуг гостинності повинне забезпечити збільшення ступеня її конкурентоспроможності на міжнародному та регіональному рівнях.

Список використаної літератури

1. Chapell, J. (2013) Global hotel market sentiment survey – South East Europe edition H1 [Internet]: Horwath HTL. Available from: <http://horwathhtl.com/2013/05/22/global-hotel-market-sentiment-survey-china-edition-h1-2013>
2. Городня Т. А. Економіка туризму: теорія і практика : навч. посіб. / Т. А. Городня, А. Ф. Щербак. – К. : Кондор-Видавництво, 2012. – 436 с.
3. Стратегічний розвиток туристичного бізнесу : [монографія] / [Т. І. Ткаченко, С. В. Мельниченко, М. Г. Бойко та ін.] ; за заг. ред. А. А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 596 с.
4. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг [Електронний ресурс] / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/12281128/turizm/kontrolni_zapitannya_istoriya_rozvytku_turizmu
5. Сучасні перспективи розвитку української індустрії туризму [Електронний ресурс] / Студентський портал UaStudent.com – Режим доступу : <http://uastudent.com/suchasni-perspektyvy-rozvytku-ukrainskoi-industrii-turyzmu/>
6. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року : розпорядження КМ України від 01.08.2013 № 638 [Електронний ресурс] / Офіц. сайт Держ. агентства України з туризму та курортів: нормат.-правова база. – Режим доступу : <http://www.tourism.gov.ua/ua/legislation/resolution/>
7. The travel & tourism competitiveness report 2013 Reducing barriers to economic growth and job creation» [Електронний ресурс] : звіт Всесвітнього економічного форуму / за ред. Jennifer Blanke, Thea Chiesa. World Economic Forum. – Geneva. – 2013. – Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/WEF_TT_Competitiveness_Report_2013.pdf
8. Вилкул: Украина уже занимает 9-е место в Европе по количеству туристов [Електронний ресурс] / Електронні вісті від 10.10.2013 р. – Режим доступу : <http://elvisti.com/node/131567>

References

1. Chapell, J. (2013) Global hotel market sentiment survey – South East Europe edition H1 [Internet]: Horwath HTL. Available from: <<http://horwathhtl.com/2013/05/22/global-hotel-market-sentiment-survey-china-edition-h1-2013>>
2. Horodnia, T. A. and Shcherbak, A. F. (2012) Tourism economy: theory and practice. Kyiv: Kondor-Vydavnytstvo, 436 p.
3. Tkachenko, T. I., Melnychenko, S. V., Boiko, M. H. et al. (2010) Strategic development of tourism business. In: A. A. Mazaraki (Ed.). Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 596 p.
4. Mals'ka, M. P. and Antoniuk, N. V. International tourism and services. [Internet]. Available from: <http://pidruchniki.ws/12281128/turizm/kontrolni_zapitannya_istoriya_rozvitku_turizmu>
5. Modern perspectives of the development of Ukrainian tourism industry. [Internet]. Student portal UaStudent.com. Available from: <<http://uastudent.com/suchasni-perspektyvy-rozvytku-ukrainskoi-industrii-turyzmu/>>
6. On approval of the Conception of State goal-oriented program for the development of tourism and health resorts for the period up to 2022: the order of Cabinet council of Ukraine from 01.08.2013 # 638 [Internet]. Available from: <<http://www.tourism.gov.ua/ua/legislation/resolution/>>
7. The travel & tourism competitiveness report 2013 Reducing barriers to economic growth and job creation. In: Jennifer Blanke, Thea Chiesa (Eds.) [Internet]. World Economic Forum. Geneva. Available from: <http://www3.weforum.org/docs/WEF_TT_Competitiveness_Report_2013.pdf>
8. Vylkul: Ukraine is ranked ninth in the number of tourists [Internet]. *Elektronni visti* from 10.10.2013. Available from: <<http://elvisti.com/node/131567>>

Стаття надійшла до редакції 19.03.2014.

Відомості про автора

Т. Л. Керанчук, кандидат економічних наук, доцент, Національний університет харчових технологій, м. Київ.